

AZƏRBAYCAN DİLİ

FƏNNİ ÜZRƏ ELEKTRON DƏRS VƏSƏİTİ

I.Fonetika

8. Өlifba

Əlifba

- Bütün hərflərin müəyyən sıra ilə düzülüşü əlifba adlanır.
- Hərflərin çap və əlyazması, böyük və kiçik şəkli olur.
- Dilimizin əlifbasında 32 hərf var. Hərflərdən 9-u sait, 23-ü isə samit səsi bildirir.
- Biz səsləri tələffüz edir və eşidirik, hərfləri isə yazır və görürük.

Azərbaycan əlifbası

Çap şəkli	Əl yazılışı	Adı	Çap şəkli	Əl yazılışı	Adı	Çap şəkli	Əl yazılışı	Adı	Çap şəkli	Əl yazılışı	Adı
A a	<i>A a</i>	a	G g	<i>G g</i>	ge	Q q	<i>Q q</i>	qe	S s	<i>S s</i>	se
B b	<i>B b</i>	be	Ğ ğ	<i>Ğ ğ</i>	ğə	L l	<i>L l</i>	el	Ş ş	<i>Ş ş</i>	şe
C c	<i>C c</i>	ce	H h	<i>H h</i>	he	M m	<i>M m</i>	em	T t	<i>T t</i>	te
Ç ç	<i>Ç ç</i>	çe	X x	<i>X x</i>	xe	N n	<i>N n</i>	en	U u	<i>U u</i>	u
D d	<i>D d</i>	de	ı	<i>ı</i>	ı	O o	<i>O o</i>	o	Ü ü	<i>Ü ü</i>	ü
E e	<i>E e</i>	e	İ i	<i>İ i</i>	i	Ö ö	<i>Ö ö</i>	ö	V v	<i>V v</i>	v
Ə ə	<i>Ə ə</i>	ə	J j	<i>J j</i>	je	P p	<i>P p</i>	pe	Y y	<i>Y y</i>	ye
F f	<i>F f</i>	fe	K k	<i>K k</i>	ke, ka	R r	<i>R r</i>	er	Z z	<i>Z z</i>	ze

I.Fonetika

9. [k] səsinin yazıda ifadəsi

K hərfi iki əsas səsi ifadə edir

1. [g] samitinin kar qarşılığı

<<KE>>

kağız	katib
kamil	kasa

2. [q] samitinin kar qarşılığı

<<KA>>

kapitan	kanal
karandaş	kassa

Nöqsan – nö[k]san
Rəqs – rə[k]s
Toqqa – to[k]qa
Çaqqal – ça[k]qal

I.Fonetika

10. Qoşasaitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

Dilimizdə elə sözlər var ki, onlarda iki sait hərf yanaşı işlənir. Bunlar **qoşasaitli** sözlər adlanır. Belə sözlər heç də yazıldığı kimi deyilmir.

1. Eynicinsli qoşa saitlər bir uzun sait kimi tələffüz olunur.

Saat	-	s [a:] t
təəccüb	-	t [ə:] ccüb
mətbəə	-	mətb [ə:]
maaş	-	m [a:] ş
bədii	-	bəd [i:]

Dilimizdə elə sözlər var ki, onlarda iki sait hərf yanaşı işlənir. Bunlar **qoşasaitli** sözlər adlanır. Belə sözlər heç də yazıldığı kimi deyilmir.

2. Müxtəlifcinsli qoşa saitlər arasına y samiti əlavə olunur.

ailə	-	[ayi] lə
zəif	-	z [əyi] f
radio	-	rad [iyo]
Səidə	-	S [əyi] də
təbiət	-	təb [iyə] t

Dilimizdə elə sözlər var ki, onlarda iki sait hərf yanaşı işlənir. Bunlar **qoşasaitli** sözlər adlanır. Belə sözlər heç də yazıldığı kimi deyilmir.

3. Müxtəlifcinsli qoşa saitlərdən birincisi deyilmir, ikincisi isə uzun tələffüz olunur.

səadət	-	s [a:] dət
fəaliyyət	-	f [a:] liyyət
müəyyən	-	m [ə:] yyən
müavin	-	m [a:] vin
müəllim	-	m [ə:] llim

I.Fonetika

11. Sonu Q və K ilə bitən
çoxhecalı sözlərin yazılışı və
tələffüzü

Sonu Q və K ilə bitən çoxhecalı sözlərin yazılışı və tələffüzü

- Son səsi [x] və ya [ğ] kimi tələffüz olunan çoxhecalı sözlər **q** ilə yazılır. Həmin sözlərə saitlə başlanan şəkilçilər qoşulduqda **q** samiti **ğ** samitinə keçir:
otaq – otağın, otağa, otağı
daraq – darağın, darağa, darağı
- Son səsi [y] və ya y samitinin qarşılığı kimi tələffüz olunan çoxhecalı sözlər **k** ilə yazılır. Belə sözlərə saitlə başlanan şəkilçi qoşulduqda **k** samiti **y** samitinə keçir.
çicək – çiçəyin, çiçəyə, çiçəyi
çörək – çörəyin, çörəyə, çörəyi

Sonu Q və K ilə bitən çoxhecalı sözlərin yazılışı və tələffüzü

- Sözlərin sonundakı samitin kar, yoxsa cingilitili olduğunu həmin sözə saitlə başlayan şəkilçi artırmaqla müəyyən etmək olar.

[t] yoxsa [d]
polad – polad - ın

[c] yoxsa [ç]
kərpic – kərpic - ə

[b] yoxsa [p]
corab – corab - ı

I.Fonetika

12. Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

1. Eynicinsli qoşasamitli sözlərdən bəzilərinin yazılışı ilə tələffüzü fərqlənmir.

rəssam	-	rə [ss] am
addım	-	a [dd] ım
güllə	-	gü [ll] ə
qəssab	-	qə [ss] ab

Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

2. Qoşa **tt**, **kk**, **pp** hərfləri ilə yazılan sözlərdə həmin kar samitlərdən ikincisi cingiltili tələffüz olunur.

hətta

- hət [d] a

səkkiz

- sək [g] iz

hoppanmaq

- hop [b] anmaq

Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

3. Qoşa **qq** hərfləri ilə yazılan sözlərdə isə həmin cingiltili samitlərdən əvvəlincisi kar samit kimi tələffüz olunur.

toqqa

- to [k] qa

diqqət

- di [k] qət

haqqında

- ha [k] qında

çaqqal

- ça [k] qal

Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü

4. Qoşa **yy** ilə yazılan sözlərin çoxu bir **y** ilə tələffüz olunur.

xasiyyət	-	[xasiyət]
vəziyyət	-	[vəziyət]
ədəbiyyat	-	[ədəbiyat]
təyyarə	-	[təyarə]

I.Fonetika

13. Sonu qoşa samitlə bitən söz köklərinin yazılışı

Dilimizdə elə təkhecalı sözlər var ki,
onların sonu qoşa samitlə bitir.

Samitlə başlanan şəkilçi
qoşulduqda həmin
samitlərdən ancaq biri
yazılır
xətt – xətdə, sirr – sirlər

Hiss sözü əvvəl verilən
qaydaya istisna təşkil edir və
“hiss” sözünə samitlə
başlanan şəkilçi qoşulduqda
hər iki samit yazılır. Çünki
həmin söz bir samitlə
yazıldıqda başqa mənə verir
(Lampa hisdən qaralmışdır).